

Tónsmíðar I – hóptímar: Efniviður tónsmíða

Námskeiðslýsing - handbók

Kennari: Dr. Einar Torfi Einarsson

Kynning

Þetta námskeið lítur ekki á sögu tónlistar sem línulegt fyrirbæri heldur skoðar einungis þann efnivið sem tónskáld hafa úr að vinna. Efniviður tónsmíða verður kannaður út frá fimm grunnflokkum: hrynn/form, laglínur/lágréttur, samhljómur/lóðréttur, tónblær, áferð/samsetning. Námskeiðið verður skipulagt samkvæmt þessu í fimm lotur þar sem nemandinn fær mjög breiða sýn á þróun efniviðar í tónlist. Eftir hverja lotu eru verkefni unnin sem miða að því að gefa nemandanum frelsi innan marka lotunnar. Með þessi móti er ekki kenndur ákveðinn stíll eða tækni heldur ákvarðanahæfni og afmarkanir á efnivið. Hugsjón námskeiðsins tekur mið af því að nemandi þarf vera upplýstur um allan þann efnivið sem fyrir liggur til þess að taka ákvarðanir um sína eigin aðild sem tónskáld. Með þessu móti er reynt að horfa á byggingareiningar tónlistar með ferskum augum.

Nánari lýsing

Kennt verður í fimm vikur, tvisvar í viku, 100 mínútur senn. Hver tími skiptist í fyrirlestur, umræður og verkefnavinnu (tímaverkefni). Námskeiðið skiptist í fimm lotur og eru skilaverkefni sett fram eftir hverja lotu. Þessi verkefni samanstanda af stuttum tónsmíðaæfingum (eða skissum) byggðar á efni hverrar lotu. Þeim ber að skila í lok námskeiðsins og vega 40% á lokaeinkunn námskeiðsins.

Lota	Helstu hugtök, efni og áherslur
1. Hryn og form	tímalengd, form, andstæður, aðgreining og samfelldni, ferlar, taktur, hrynjandi, fjölhryn, hlutföll, gildi, mynstur, áherslur, úrvinnsla, þróun, endurtekningar, einingar
2. Lína	Lágrétt formgerð, laglínur, útlínur, lögun, gestúra (gesture), skalar, raðir, hljómar, svið, þykkt, grafísk nálgun
3. Hljómur	Lóðrétt formgerð, tónbila áherslur, ómstríða/ómbliða, samsettir hljómar, píramítar, speglanir, klasar, dreyfing, þéttleiki, fjölhljómur, hljóðsambönd
4. Tónblær	Mismunur hljóðfæra og mismunur innan hljóðfæris. Tónblær/hljómblaer, tónsvið, hljóðmyndun, yfirtónar, styrkleiki, tæknibeiting
5. Áferð	Samsetning, yfirborð, mónófónía, hómófónía, pólfónía, punktalismi, lagskipting, bakrunnur/forgrunnur, massi, hliðsetning (juxtaposition)

Avallt verður notast við skor (raddskrár) og hlustun til að skýra nánar þá áherslupætti sem hver lota einblýnir á.

Hæfniviðmið

Við lok námskeiðsins ættu nemendur að hafa öðlast ákveðna reynslu, skilning og þekkingu á efnivið tónsmíða og mismunandi aðferðum í tengslum við vinnslu, úrvinnslu og þróun á efniviði. Nemendur ættu að hafa tileinkað sér áherslusvið eða uppgötvað ný áhugasvið í tengslum við efni námskeiðsins. Ennfremur eiga nemendur að vera færir um að:

- Taka sjálfstæða ákvörðun varðandi efnivið og geta unnið við tónsmíðar á afmörkuðu svæði

- Sýna fram á þekkingu á tónverkum sem notast við sérstaka tjáningu á hrynjanda, laglínu, hljómi, tónblæ og áferð.
- Uppgötva, búa til, vinna úr og nótnasetja á sannfærandi hátt mismunandi hliðar á hryni, formi, tónblæ, laglínu, hljómi og áferð.
- Sjá möguleika til tjáningar innan um afmarkað val á efnivið og möguleika efniviðsins sjálfs.
- Geta hugsað á gagnrýnin hátt um verk sín og sína aðild sem tónskáld
- Geta ráðstafað tíma sínum til að standa skil á tónmiðaverkefnum á réttum tíma.

Námsmat

Lokaeinkunn byggist á fimm skilaverkefnum og verður notast við eftirfarandi kerfi við einkunnagjöf:

- Svörun og skilningur á verkefni (25%)
- Skýrleiki hugmyndar og listræn sýn (35%)
- Tæknileg kunnátta (25%)
- Nótnaritun (15%)

Þar sem um er að ræða stutt námskeið og mikið námsefni er nauðsynlegt að mæta í alla tíma til að hafa nægjan undirbúning fyrir verkefnavinnu. Ef einhver missir af tíma er nauðsynlegt að afla sér glósa frá samnemanda hið fyrsta.

Vinnubrögð og viðmiðunarreglur

Gott er að koma sér upp góðum og reglulegum vinnustundum. Best er að vinna daglega og reglulega og líta á tónsmíðar svipuðum augum og hljóðfæranám sem krefst mikillar æfingar. Færni og ímyndunarafli eykst og þroskast með aukinni notkun!

Til að ná aukinni nálægð við þann efnivið sem unnið er með er gerð ráð fyrir því að nemendur handskrifi allar nótur. Hægt er að notast við blýant (0.9mm blýpenni er líka gott að vinna með) eða penna með „italic“ oddi. Einnig er gott að venja sig á að byrja með blað og blýant áður en farið er að hljóðfæri til hlustunar. Hinsvegar er gott að vita nákvæmlega hvernig hlutirnir hljóma og þá getur verið gott að notast við hljóðfæri.

Skilaverkefni skulu hafa eftirfarandi:

- Forsíða: nafn námskeiðsins, verkefnis, nemenda og kennara.
- Titilsíða, sérstakar leiðbeiningar (ef við á), aðrar upplýsingar/lýsingar/umfjöllun. Gefið líka upp ef ritað er tónflutt eða í „C“ (fyrir þartilgerð hljóðfæri).
- Til viðbótar skal vera stutt útlekking á þeirri tækni eða aðferð sem notast var við.

Almenn viðmið varðandi nótnaritun:

Munið ávallt að setja tempo, taktnúmer, rit., accel., þagnir og athuga hvort rétt sé fyllt upp í takta; hækkunar- og lækkunarmerki séu rétt; gefa nægt pláss á nótnastreng fyrir styrkleikamerki, styrkleikarbreytingar og önnur merki; vanda til upplýsinga um hljóðmyndun; ávallt að beita sér fyrir skýrri, vandaðri og nákvæmri framsetningu.

Kennsluáætlun

- 26. Og 28. águst (vika 1):

Tími 1: Kynning á námskeiðinu – Fyrirlestur I: *Hryn og Form (i)* -- tímaverkefni

Tími 2: Fyrirlestur II: *Hryn og Form (ii)* – tímaverkefni

- 2. Og 4. september (vika 2):

Tími 3: Umræður og spurningar varðandi verkefni 1 – Fyrirlestur III: *Lína (i)* – tímaverkefni

Tími 4: Fyrirlestur IV: *Lína (ii)* – tímaverkefni

- 9. og 11. september (vika 3): ---SKIL Á VERKEFNI 1---

Tími 5: Umræður og spurningar varðandi verkefni 2 – Fyrirlestur V: *Hljómur (i)* – tímaverkefni

Tími 6: Fyrirlestur VI: *Hljómur (ii)* – tímaverkefni

- 16. og 18. september (vika 4): ---SKIL Á VERKEFNI 2---

Tími 7: Umræður og spurningar varðandi verkefni 3 – Fyrirlestur VII: *Tónblær* – tímaverkefni

Tími 8: Umræður og spurningar varðandi verkefni 4 – Fyrirlestur VIII: *Áferð (i)* – tímaverkefni

- 23. og 25. September (vika 5) ---SKIL Á VERKEFNI 3---

Tími 8: Fyrirlestur IX: *Áferð (ii)* – tímaverkefni

Tími 9: Umræður og spurningar varðandi verkefni 5 – hópar

- 10. Október (vika 6): ---SKIL Á VERKEFNUM 4 OG 5---

Skilaverkefni (vega samtals 40% á lokaeinkunn námskeiðsins)

Verkefni 1 – Hryn (8%):

Þessi tónsmíðaæfing getur verið fyrir eina eða fleiri raddir. Lögð er megináhersla á hryn og skal því ekki tilgreina tónhæðir né styrkleika, þ.a.l. er hljóðfæri ekki tilgreint. Hægt er að velja hefðbundið takt og hryn snið eða kanna óhefðbundna nótnaritun á hryni, svo sem „rýmistíma“ nótnaritun (space-time) eða aðra grafíska nálgun. Veljið **eitt** af eftirfarandi:

1. Búið til þriggja nótna hryneiningu sem verður svo grundvöllur fyrir allan þann efnivið sem æfingin styðst við. Reyndu að viðhalda áhugaverðri úrvinnslu með því að notast við tækni og aðferðir sem ræddar voru í fyrirlestri eða finnið upp á nýjum skildum aðferðum.
2. Notið talmynstur eða umhverfishljóð sem grunn fyrir æfinguna. Finnið viðeigandi nótnaskrift til að koma hrynhugmyndum til skila á sem skýrasta hátt. Reyndu að vinna og þróa frekar þann grunn sem byrjað var út frá.

3. Æfing þar sem hver nýr taktur er hlutfallslega örlítið lengri eða styttri (þ.e. 3/4, 5/8, 2/4, 3/8, 7/16...).
4. Æfing þar sem þögn er sett í aðalhlutverk sem mikilvægur þáttur í úrvinnslu eða sem megin formgerðareining.

Verkefni 2 – Lína (8%):

Þessi tónsmíðaæfing á að vera fyrir eitt mónófónískt (e. einradda) hljóðfæri. Lögð er megináhersla á laglínu, útlínu og gestúru. Eins og í verkefni 1 er hægt að notast við hefðbundna nótnaskrift eða kanna óhefðbundna nótnaritun, svo sem „rýmistíma“ eða aðra grafíska nálgun. Veljið **eitt** af eftirfarandi:

1. Veljið sjö eða fleiri nótur úr skala sem þið búið til sjálf. Skalinn má vera díatónískur, krómatískur, blandaður, tónbilabundinn, o.s.frv. og má spanna hvaða tónsvið sem þið kjósið. Búið til laglínu með því að notast aðeins við valdar nótur og endurtakið ekki nótu fyrr en allar nótur hafa komið fram.
2. Búið til laglínubrot úr þremur nótum. Notið svo aðferðir og úrvinnslutækni sem kynntar voru í tíma, eða búið til skildar aðferðir, til að framlengja laglínuna.
3. Byggið upp laglínu út frá aðeins tveimur tónbilum og þeirra andhverfu. Þið gætuð notast við ákveðna umröðunarferla eða valið frjálsa úrvinnslu.
4. Notið línu eða útlínu frá sjónrænum grunni, eins og t.d. skýfalli, jarðfræðileg lögun, vísindalegum gröfum, mynstrum úr nátturunni, o.þ.h.

Verkefni 3 – Hljómur (8%):

Þessi tónsmíðaæfing á að einbeita sér að hljómi, hljómdýpt og ljóðréttri hugsun. Til að ná þessu fram skal aðeins stöðugur, reglulegur púls notaður (hryn er því bannað en það má gefa til kynna tempo á púlsinum (og tempo breytingar)). Æfingin á að vera fyrir sóló píanó eða píanó dúett (tvö píanó eða fjórhandað). Veljið **eitt** af eftirfarandi:

1. Búið til hljómaframvindu sem hreyfist frá ómblíðu til ómstríðu og aftur til baka. Byrjið á ómblíðum hljómi og bætið við hljómun með vaxandi ómstríðum. Leiðin til baka í ómblíðu skal vera önnur og enda skal á öðrum hljómi en upphafshljómurinn.
2. Búið til einn krómatískan tónbilablandaðan hljóm sem samanstendur af 6-8 nótum. Með því að notast við hljómhvörf, tónsvið, þéttleika og raddskipun, búið til verk sem notar aðeins þessar nótur og þar sem alla vega 5 af þessum nótum eru notaður í hverjum hljómi.
3. Búið til hljómaframvindu sem styðst eingöngu við hljóma með þrem nótum. Framvindan á að fara frá einu hljómrænu ástandi til annars, t.d. frá opnu til lokuðu, fínt til gróft, þykkt til þunnt, symmetrískt til ósymmetrískt, með sérstakri áherslu á raddleiðslu.

Verkefni 4 – Tónblær (8%):

Þessi tónsmíðaæfing einbeitt sér að tónblæ, tónlit og þeirra tengsl við tónsvið. Eins og í verkefni 1 er hægt að styðjast við hefðbundna nótnaritun eða kanna óhefðbundna eins og t.d. rýmistíma (space-time) eða aðra grafíska nálgun. Mjög mikilvægt er að gefa vel til kynna styrkleikabreytingar, hljóðmyndun (articulation), og fara nákvæmt í alla þá tækniþættir sem beðið er um. Veljið **eitt** af eftirfarandi:

1. Æfing fyrir sóló hljóðfæri að eigin vali sem samanstendur af tveim frábrugðum hlutum. Fyrsti hlutinn skal vera takmarkaður við eina tónhæð í miðtónsviði hljóðfærsins. Annar hlutinn skal vera takmarkaður við hæsta og lægsta tónsvið hljóðfærsins. Hlutarnir þurfa ekki að vera í þessari röð og mega koma fyrir mörgum sinnum (þ.e. ABABAB...). Æfingin í heild á að sýna fram á gífurlega fjölbreytni á tónblæ.
2. Æfing fyrir fjögur hljóðfæri sem kannar umbreytingu á tónblæ. Nákvæm hljóðfæraskipan er ykkar val en eitt tréblásturshljóðfæri, eitt strengjahljóðfæri, og píanó eða slagverk verður að vera valið. Byrjið með eitt „hljóð“ á einhverju hljóðfærinu, innleiðið stigvaxandi tónblæsbreytingu og yfirfærið svo það hljóð á annað hljóðfæri sem hermir eftir hljóðinu eins gaumgæfilega og hægt er. Haldið þessu ferli áfram, þar sem hljóðið fer á milli hljóðfæranna í hægum breytingum eins oft og þið viljið.
3. Mónófónísk æfing (þ.e. aðeins ein nóta má hljóma á hverjum tíma án tilits um hvort hljóðfærið getur spilað hljóma). Æfingin skal vera dæmi um einhver þrjú af eftirfarandi lýsingarorðum:- kristallað – kubbslegur – hreinn – sorglegur – gervilegur – skítugur – klístraður – grófkenndur. Þið getið valið að fara í hæga umbreytingu á milli „orðanna“ eða hliðsetja þau með skýrum jaðar. Orðin skulu ávallt táknum með því að styðjast við tónblæ og tónsvið (ekki laglínu eða hljóm).

Verkefni 5 – Áferð (8%):

Þessi tónsmíðaæfing einblínir á áferð og samsetningu. Allar helstu kennistærðir tónlistar (hryn, tónhæð, hljómur, hljóðmyndun, styrkleiki, tónsvið og tónblær) eiga að vera hér notaðar til að búa til mismunandi áferðir. Notast má við hefðbundna nótnaritun eða kanna rýmistíma eða aðra grafíska nálgun. Veljið **eitt** af eftirfarandi:

1. Notist við fjögur hljóðfæri til að kanna umbreytingu á áferð. Reynið að búa til hægfara umbreytingu frá einni áferð til annarrar. Notið ekki meira en 9 nótur í allri æfingunni. Hryn, styrkleiki, hljóðmyndun, tónblær og tónsvið skulu vera notuð til að mynda þessar tvær áferðir sem farið er á milli. Veljið eina af eftirfarandi umbreytingum:

Fínlegt/viðkvæmt	→	Sterkt/kröftugt
Þétt	→	strjál/þunn
Slétt	→	skörðótt/tætt
Virkt/áköf	→	rúmt/kyrrt

2. Notist við þrjú hljóðfæri til að kanna víxlverkun á milli áferðarlaga (layers). Hvert hljóðfæri á að standa fyrir eitt lag. Reynið að gera hvert lag frábrugðið hvort öðru með því að notast við styrkleika, hljóðmyndun og tónsvið. Notið allar nótur krómatíska tónstigans og deilið á milli hljóðfæranna hvernig sem þið kjósið.
3. Æfing fyrir sóló piano sem kannar áferðarandstæður. Notið að minnsta kosti tvær mótsagnakenndar áferðir. Hugsið vel um hvernig þið komið til með að nota tónsvið, styrkleika, hljóðmyndun ásamt hryni og tónhæð. Miðið að því að búa til skýra hliðsetningu (þ.e. ekki hægfara umbreytingu) milli áferðanna í þeim tilgangi að gera sem mest úr andstæðu þeirra. Útkoman á að vera kubbsleg formgerð sem samastandur af tveimur eða fleiri áferðum.